

Arkeologisk förundersökning

Sjöbol 2:1
Raä 23:1

Lyse socken
Lysekils kommun

BOHUSLÄNS MUSEUM

Rapport 2002:1

Stig Swedberg

Arkeologisk förundersökning

Sjöbol 2:1

Raä 23:1

Lyse socken
Lysekils kommun

*Ur allmänt kartmaterial
från lantmäteriet
medgivande 90.80.12.
Utdrag ur ek.karta8058
ISSN 1650-3368*

*Bohusläns museum 2002:1
Stig Swedberg*

Innehåll

Sammanfattning

Bakgrund

Syfte

Landskapsbild

Naturlandskap

Kulturlandskap

Fornlämningsmiljö

Metod

Genomförande

Resultat

Utvärdering och slutsatser

Åtgärdsförslag

Källor

Tekniska och administrativa uppgifter

Bilagor

Sammanfattning

En förundersökning av boplatzlämningar, Lyse 23:1, genomfördes under september 2000 av Bohusläns museum. Resultaten visar att platsen brukats under såväl sten-, som järnålder. Sju anläggningar framkom vid undersökningen, tre härdar, två gropar och en kokgrop, dessutom ett kulturpåverkat lager. Förmodligen härrör såväl anläggningar som fyndmaterial från minst två olika tidsskeden. Datering utförd på kolmaterial från anläggning 6, härd, gav; 1465+/-105 BP, som resultat. Dessutom framkom lämningar eftersåväl stenindustri som torp.

Bakgrund

I september år 2000 utförde Bohusläns museum, i samarbete med Raä Uv-Väst, förundersökning inom fastigheten Sjöbol 2:1, Lyse socken, Lysekils kommun, Västra Götalands län. Förundersökningen föranleddes av projekteringen av en skyddsvall. Dessa planer berörde fornlämningen, Lyse 23:1. Uppdragsgivare och kostnadsansvarig var Scanraff AB, enligt Länsstyrelsens beslut dnr 220-35376-2000.

Syfte

Förundersökningen syftar främst till att klargöra boplatsens begränsning men bör även sträva efter att klargöra dess funktion och tidsställning.

Landskapsbild

Naturlandskap

Raffinaderiområdet är beläget på en halvö vid Brofjorden. Området är karaktäristiskt för ett bohuslänskt fjordlandskap. Kala klippor kännetecknar den direkta kusten och de högre bergen. I dalarna och de mindre jordfyllda platåerna är växtligheten rik. Vid boplatserna bildas en trängre passage mellan två mindre bergformationer, i öst och väst. Åt norr och söder sluttar marken svagt ut mot bredare dalgångar med jordbruksmark. Delar av området runt raffinaderiet är fortfarande uppodlat. Där odlingen avslutats har en snabb igenväxtning skett, framförallt av blandskog. Undersökningsområdet, vilket utgjorde en del av en torpfastigheten, präglades av denna process.

Kulturlandskap

Jordbruksnäringen har satt sin prägel även på denna del av landskapet. Dock är det en betoning på ett småskaligt jordbruk, närmast torpbebyggelse. Näringen bör även ha varit baserad på kompletterande resurser.

Idag präglas platsen framförallt av de senaste hundra årens industriverksamhet, i form av raffinaderi och stenbrytning. Raffinaderiet anlades delvis på mark som använts av stenindustrin. Än idag är spåren av denna verksamhet omfattande. Dessa utgörs av brottytor, skrotstenshögar, lastramper samt transportvägar. De kringliggande smågårdarna och den nedlagda, men kvarstående, Folkets Hus-byggnaden kan också ses som lämningar från denna period. Även en fiskindustri fanns inom området.

Vid raffinaderietableringen drogs vägsystemet om inom området. En ny tillfartsväg till utskeppningshamnen drogs direkt öster om den undersökta fornlämningen samtidigt som den gamla körvägen väster om fornlämningen stängdes av.

Fornlämningssmiljö

Området har varit rikt på fornlämningar. Dessa har bestått av boplatser och gravar. I samband med raffinaderietableringen i början av 1970-talet undersöktes flera av dessa. Ett rikt grav- och boplatsermaterial från stenåldern karaktäriserar materialet. Även boplatser och aktivitetsplatser från bronsålder förekommer, mest uppmärksammas är platsen för bronsgjutning.

Till järnålder hör de tre gravfält som undersöktes, alla har typologiskt daterats till folkvandringstid, 400-600 e Kr. I anslutning till gravfälten förekom även sparsamma rester efter vad som tolkats som boplatser (se *Särilvik m fl 1979 samt karta, bilaga 6*).

Den undersökta bopplatsen är belägen på nivåer runt 40 m ö h. Fyndmaterialet är omnämnt i Göteborgs-inventeringen, nr 74, och består av yxor, hackor och slagen flinta. Dess läge, öster om ett skyddande berg, vid ett sadelläge med sluttningar åt syd och norr, är typiskt för en äldre stenåldersboplatz. Detta tillsammans med det insamlade fyndmaterialet har gjort att platsen preliminärt bedömts som en stenåldersboplatz.

Metod

Undersökningen genomfördes genom maskinavbaning. Schakt togs upp inom skogs- och ängsmark. Inom skogsmarken genomfördes undersökningen efter en i förväg bestämd schaktplan, där träd fällts för att bereda plats åt maskinen. I några fall togs schakt upp i skogsvägar eller i deras närområde. Genom detta förfarande gjordes ett begränsat ingrepp i fornlämningens naturmiljö under förundersökningsskedet.

Undersökningen dokumenterades genom att schakt och anläggningar mättes in med GPS, ritades och beskrevs. Fynden tillvaratogs och förvaras på Bohusläns museum. Prover för datering, och vedartsanalys samlades in ur relevanta strukturer. Datering utfördes av radiologiska laboratoriet i Trondheim, vedartsanalys utfördes av Vedlab, Glava.

Genomförande

Inom området togs 20 schakt upp (se *bilaga 1*). Inom dessa framkom sju anläggningar; tre härdar, två gropar, en kokgrop samt ett kulturpåverkat fyndförande lager. Fynd förekom i 14 av schakten (se *bilaga 3*). Fynden bestod av bearbetad flinta förutom i schakt 14 och 17, där även bearbetad kvarts framkom. I schakt 17 framkom också keramik och eventuellt ben i samband med kulturlagret (se *bilaga 2*).

I undersökningsområdets norra del förekommer stenbrott. Dessa dokumenterades genom inmätning av de lastramper som avgränsade stenbrottsområdet inom fornlämningen. Det finns även trädgårdsbuskar och fruktträd som indikerade förekomsten av torpfastigheten.

Resultat

Datering

Fynden är inte entydigt daterande, en viss tendens till spånteknologi kan ses i materialet. Den koniska spånkärnan är väl den tydligast daterande representanten för denna del av materialet. Vilket skulle placera en del av materialet i mesolitikum. Ca 25% av materialet är svallat och kan därigenom ge en antydning om att platsen, vid minst ett brukningstillfälle varit anlagd vid stranden. Om vi räknar med att stranden stått 40 meter över nuvarande havsytta hamnar bopplatsen precis i nivå med transgressionsperioden under mesolitikum. Detta innebär att en upp till två tusen år lång period kan komma ifråga. Materialet uppvisar dock i allmänhet en lätt svallning samt ligger relativt ytligt varför slutfasen av transgressionsperioden kanske är den troligaste tidsperioden. Boplatzmaterialets äldsta delar borde då vara från 7 000-talet f Kr.

Dateringen, vilken genomfördes på träkol från härden (A 6) visar på ett utnyttjande i senare tid, järnålder. Det kalibrerade resultatet visar att anläggningen förmodligen användes minst en gång, under perioden 530-670 e Kr. Dateringen faller delvis inom folkvandringstid. Därigenom kan den sägas stämma väl med iakttagelserna från undersökningarna i början av 1970-talet. Keramiken uppvisar inga dekorelement som gör den daterande, dock kan man med utgångspunkt från magring och övrigt utseende, tendens till glättning samt tunt gods, säga att den verkar höra till järnåldern.

Funktion

Platsen har brukats vid minst två tillfällen under förhistorien. Först under stenåldern då närheten till havet och fjorden säkert varit bestämmande för etableringen av boplatsen. Under järnålder har platsen ånyo brukats, vilket visas av den daterade härden. Förmodligen har platsen använts av människor även under perioder däremellan. Den rika förekomsten av boplatser och gravar från neolitikum fram till yngre järnålder, som undersöktes i samband med raffinaderietableringen, talar för detta.

Även för järnåldersbefolkningen kan havet ha varit anledningen till brukandet av just denna plats. Dock bör de sandiga markerna ha varit lämpade för jordbruk under den tidsperiod som härden användes. Inga husindikerande anläggningar upptäcktes vid undersökningen. Detta kan tyda på att platsen framförallt varit en aktivitetsyta. Dessa förekommer som enskilda platser såväl som delar inom boplatser med huslämningar. Aktiviteterna kan ha varit av det slaget att man velat undvika närheten till ett eventuellt hus, exempelvis brandrisk eller stark lukt. Dessutom har man säkert förlagt aktiviteter utanför ett hus av det enkla skälet att man önskat bra ljus.

Fyndet av keramik och iakttagelsen av, vad som tolkades som, benmjöl gör att platsen även kan ses som en gravplats. Läget på platsen är dock annorlunda än för de undersökta gravfälten, vilka alla ligger i dalgångar med mer direkt kontakt med fjorden. Den troligaste tolkningen är att även detta är en del av en boplatssyta. Kulturlagret, inom vilket keramiken framkom, kan indikera ett mer intensivt utnyttjat område. Kanske i närheten av ett hus?

Resterna efter senare tiders brukande visar på en annan övergångsfas där småbruket representerar jordbruket och stenbrotten det framväxande industrisamhället.

Utvärdering och slutsatser

Fynd och anläggningar från den förhistoriska boplatsen har visat sig representera skilda tidsperioder, sten- såväl som järnålder. Även om det är svårt att urskilja kronologi ur anläggningars konstruktionsdetaljer finns en tendens till att merparten av anläggningarna förmodligen hör brons- eller järnålder till. Exempel på detta är anläggning 4, kokgrop, samt den intilliggande gropen, anläggning 5. Om iakttagelsen om keramiken är riktig, kan även kulturlagret, anläggning 7, höra till järnålder. Förutom den daterade anläggningen finns alltså förmodligen fler anläggningar från samma tidsperiod. Intressant är också den historiska kopplingen mellan småbruksfastigheten och den expanderande industrimiljön. Vi kan här följa småjordbrukets utveckling och samexistens med det tidiga småskaliga industrisamhället. Båda dessa är idag definitivt lagda öde av den högindustriella etableringen, här representerad av ett raffinaderi.

Åtgärdsförslag

Boplatsen bör slutundersökas om platsen blir föremål för exploatering. Särskild vikt bör läggas vid att skilja järnålderns aktivitetssytor från stenålderns. Vidare är funktionen av anläggningar från järnåldern mycket intressant, ingår de i en fångst- eller jordbruksbaserad ekonomi? Representerar de en aktivitets- eller basboplatssyta?

De historiska lämningarna bör även studeras då de ingår i omvandlingen av jordbrukssamhälle till småskaligt industrisamhälle. Studier av denna epok blir allt viktigare då vi idag står mitt i en omvandling av ett högindustriellt samhälle, se *Isacsson 1999*.

Då både stenbrottslämningarna såväl som torplämningen representerar en idag varaktigt övergiven försörjningsstruktur bör dessa betraktas som fornlämningar.

Bohusläns museum 2001-12-15

Stig Swedberg
antikvarie

Källor

- Isacsson, Maths Den högindustriella epoken, Höjeberg, M. (red), Mötesplats tekniska museet. Daedalus 2000. Tekniska museets årsbok 2000.
- Särilvik, Ingegerd m fl Fornlämningsområden vid Brofjorden Lyse sn, Bohuslän. Rapport 1977:16, Göteborg 1979.

Arkiv

Bohusläns museums antikvariska-topografiska arkiv

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Lst. Dnr: 220-35376-2000
BM dnr: 319/00
BM pnr: 865

Fastighet: Sjöbol 2:1
Socken: Lyse
Kommun: Lysekil
Län: Västra Götaland

Fornlämning nr: 23:1
Ek.karta: 8058
Belägenhet: X 6476,80 Y 1243,35
Höjd över havet: 30-45 meter
Koordinatsystem: RT 90
Höjdsystem: RT 90

Uppdragsgivare: Scanraff AB, Lennart Larsson, 453 81 Lysekil
Ansvarig institution: Bohusläns museum
Fältansvarig: Stig Swedberg
Projektansvarig: Stig Swedberg
Fältpersonal: Lisbeth Bengtsson, Raä UV
Fältarbetstid: 5 dv
Maskintid: 4 dv
Undersökt yta: 10 000 m²
Redigering och layout: Stig Swedberg
Fynd: UM 28943

Schakt

Schakt	längd m	djup m	lager nr och beskrivning	markslag	jordart	anläggningar	fynd	prov	kommentarer
1	15	0,7	0 markhumus 0-0,05 1 sand 0,05-0,70	Skog	sand	-	-		
2	5	0,6	0 markhumus 0-0,05 1 sand 0,05-0,60	Skog	sand	-	-		
3	5	1	0 markhumus 0-0,05 1 sand 0,05-1,00	Vall	sand	-	-		
4	5	0,6	0 markhumus 0-0,05 1 sand 0,05-0,60	Skog	sand	-	-		
5	5	0,6	0 markhumus 0-010 1b sand, fyndförande, 0,10-0,50	Vall	sand	A 1, hård	ja		
6	10	0,4	1 sand 0,50-0,60 0 markhumus 0-0,10 1b sand, grå 0,10-0,25	Skog	sand	-	ja		grov flinta
7	10	0,6	1 sand, 0,25-0,40 0 markhumus 0-0,10 1b sand, mörkt brun, fyndförande 0,10-0,40	Vall	sand	A 2, hård	ja		svallgrus i sv- delen
8	10	0,7	1 sand, 0,40-0,60 0 markhumus 0-0,10 1b sand, mörkt brun, fyndförande 0,10-0,40	Vall	sand	A 3, grop	ja		
9	10	0,2	1 sand, 0,40-0,70 0 markhumus 0-0,10 sand 0,10-0,20	Vall	sand	A 4, kokgrop A 5, grop	ja		
10	5	1,2	0 markhumus 0-0,10 1b sand, grå 0,10-0,25	Vall	sand	-	ja		fyndförande från 0,05 ned till 0,30
11	5	0,5	1 sand, 0,25-1,20 0 markhumus 0-0,05 1b sand, grå 0,05-0,15	Vall	gr sa	-	ja		fyndförande från 0,05 ned till 0,30
12	4	0,5	3 grusig sand 0,15-0,50 0 påförda jordmassor 0- 0,25	Vall	sand	-	ja		
13	4	0,2	3 grusig sand, fyndförande 0,25-0,50 0 markhumus 0-0,10 1 sand 0,10-0,20	Skog	sand	-	ja		berg ytligt
14	4	0,7	berg i botten från 0,10 0 markhumus 0-0,05 1 sand, grå 0,05-0,15 1 sand 0,15-0,50	Hällmark	sand	-	-		
15	5	0,5	3 grusig sand 0,50-0,70 0 markhumus 0 0,05 1b sand 0,05-0,50	Vall	sand	-	ja		
16	4	0,3	0 markhumus 0-0,10 1b sand 0,10-0,30	Vall	sand	A 6, hård	ja	Vedart, Al och björk T-15046, 1465+/-105 kal; 530-670 e	
17	9	0,8	0 påfört stenkrossmaterial 0-0,13 1b sand, mörkgrå, 4 kulturpåverkad 0,13- 0,18	Skog	sand	A 7, kultulager	ja		kulturlagret framkom i den södra delen av schaktet
18	5	0,5	1 sand 0,18-0,80 0 markhumus 0-0,05 1b sand 0,05-0,50	Vall	gr sa	-	ja		
19	5	1,3	påförda jordmassor och fyllnadsmaterial 0-1,3	Impediment	annat	-	-		Fyllnadsmassor
20	2	0,5	5 grus 0-0,10 3 grusig sand 0,10-0,20 6 stenig grusig sand, fyndförande 0,20-0,50	Impediment	gr sa	-	ja		

Fynd UM 28943

fynd nr	schakt nummer	material	lager	vikt gr	antal	varav svallade	varav brända	typ	kommentar	andel svallade	
1	5	flinta	1	59	1			kärna	omslagen, konisk		
2	5	flinta	1	160	20			avslag	varav två retuscherade		
3	5	flinta	1	2,1	2			spån			
4	5	flinta	1	111	17	1	2	övrigt slagen		6%	
5	5	flinta	2	1,3	2			spån	ett, del av		
6	5	flinta	2	6,5	5			avslag			
7	5	flinta	2	9,8	6		1	övrigt slagen			
8	6	flinta	sand	2,5	1			spån			
9	6	flinta	sand	172	9			avslag	flera avslag är från F10		
10	6	flinta	sand	94	1			kärna			
11	6	flinta	sand	14	3			övrigt slagen			
12	6	flinta	grå sand	43	1			kärna	del av		
13	6	flinta	grå sand	63	7			avslag			
14	6	flinta	grå sand	11	1			övrigt slagen			
15	7	flinta		154	9	3	1	avslag	varav ett retuscherat	33%	
16	7	flinta		11	15	2	2	övrigt slagen		13%	
17	8	flinta		25,7	2			avslag			
18	9	flinta		198	19	4		avslag	varav ett retuscherat samt flera kärnavslag	21%	
19	9	flinta		2,3	2			spån	ett, del av		
20	9	flinta		7,5	6			övrigt slagen			
21	10	flinta		136	15	1		avslag		7%	
22	10	flinta		78	12	1		övrigt slagen		8%	
23	11	flinta		129	31	5		avslag		16%	
24	11	kvarts		14	1			avslag			
25	11	flinta		195	41			övrigt slagen			
26	12	flinta		141	37	20		avslag	merparten av fynden i schaktet var vitpatinerade	54%	
27	12	flinta		6,3	4	3		spån	två, del av	75%	
28	12	flinta		87	15	3	1	övrigt slagen		20%	
29	13	flinta		31	1			avslag			
30	13	flinta		145	1			kärna			
31	13	flinta		6,2	2	2		övrigt slagen		100%	
32	16	flinta		49	6	5		avslag		83%	
33	16	flinta		5	2			spån	ett, del av		
34	16	flinta		34	4	1		övrigt slagen		25%	
35	17	flinta		160	30	9		avslag		30%	
36	17	kvarts		13	1			avslag	kärnavslag		
37	17	flinta		72	1			kärna			
38	17	flinta		16	7	5		spån	sex, del av	71%	
39	17	flinta		158	72	22		övrigt slagen		31%	
40	18	flinta		147	8	3	1	avslag		38%	
41	18	flinta		79	10	9		övrigt slagen		90%	
42	20	flinta		182	9	7		avslag		78%	
43	20	flinta		17,7	6	5		övrigt slagen		83%	
44	17	lera		11,6	11			keramik	brun ut och insida, finmagrade, spjälkade ca 6 mm tjocka		
		Totalt	Sten	3048,9	445	111	8				25%
			Keramik	11,6	11						

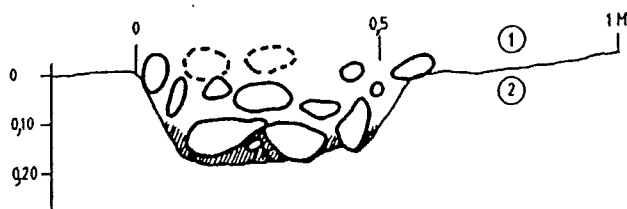
Anläggningar

anl nr	schakt nr	typ	form	längd m	bredd m	höjd/djup	djup under markyta	m ö h	lager	beskrivning
1	S5	hård	rund	0,8	0,8	0,1	0,3	39	2	Fyllning av sotpåverkad sand och skärviga stenar (0,05-0,15 stora)
2	S7	hård	rund	0	0	0	0	38		
3	S8	grop	oregelbunden	0,45	0,45	0,12	0,5	36	2	
4	S9	kokgro	rund	0,6	0,6	0,4	0,15	37	1 till 2	
5	S9	grop	oval	0,7	0,5*	0,25	0,15	37	2	Fyllning av brun sand och enstaka skärvstenar, i schaktkant
6	S16	hård	rund	0,6	0,6	0,15	0,3	38	2	
7	S17	k-lager	oregelbunden	2*	1,5*	0,1	0,05	44		I lagret framkom flinta och keramik samt, i anslutning till keramiken, benmjöl.

*måttén begränsas av schaktytan.

Profiliritningar

A4 S9 MOT OST

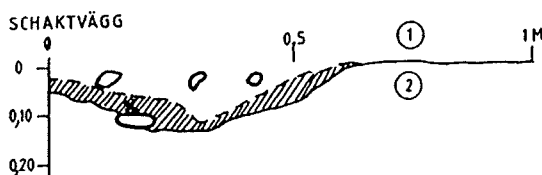
- ① GRÅSAND
- ② RÖDBRUN SAND

FYLLNING: SOTPÅVERKAD SAND MED KOLBITAR
I BOTTEN, ÄVEN GRUS PGA
SÖNDERBRÄNA STENAR

SKÄRVSTEN: MERPARTEN STARKT SMULIGA OCH
SPRÄNGD I SMÅBITAR. KOL
ENBART I BOTTEN

✕ KOLPROV

A6 S16 MOT NORR

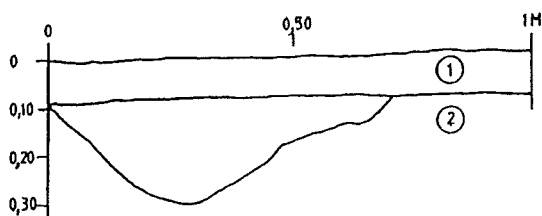

FYLLNING: I ÖVRE DELEN GRÅ OCH BRUN SAND, BLANDAD
I NEDRE DELEN KOL O SOTIG JORD

SKÄRVSTEN: SMÅ SKÄRVOR Knappt 1 liter på
HALVA ANLÄGGNINGEN

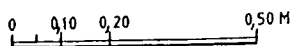
✕ = KOLPROV

A5 S9 MOT VÄST

2 M RAKT VÄSTER OM A4

FYLLNING: HELA GROPEN FYLLD AV SOTPÅVERKAD SAND
I BOTTEN OCH I DEN NORRA DELEN SVART

Bilaga 5 Schaktplan

Topograf.shp

 Föreslagen fornlämningsavgränsning

 Vattenyta

Anläggn2.shp

● grop

▲ härd

■ k-lager

● kogrop

Topogra2.shp

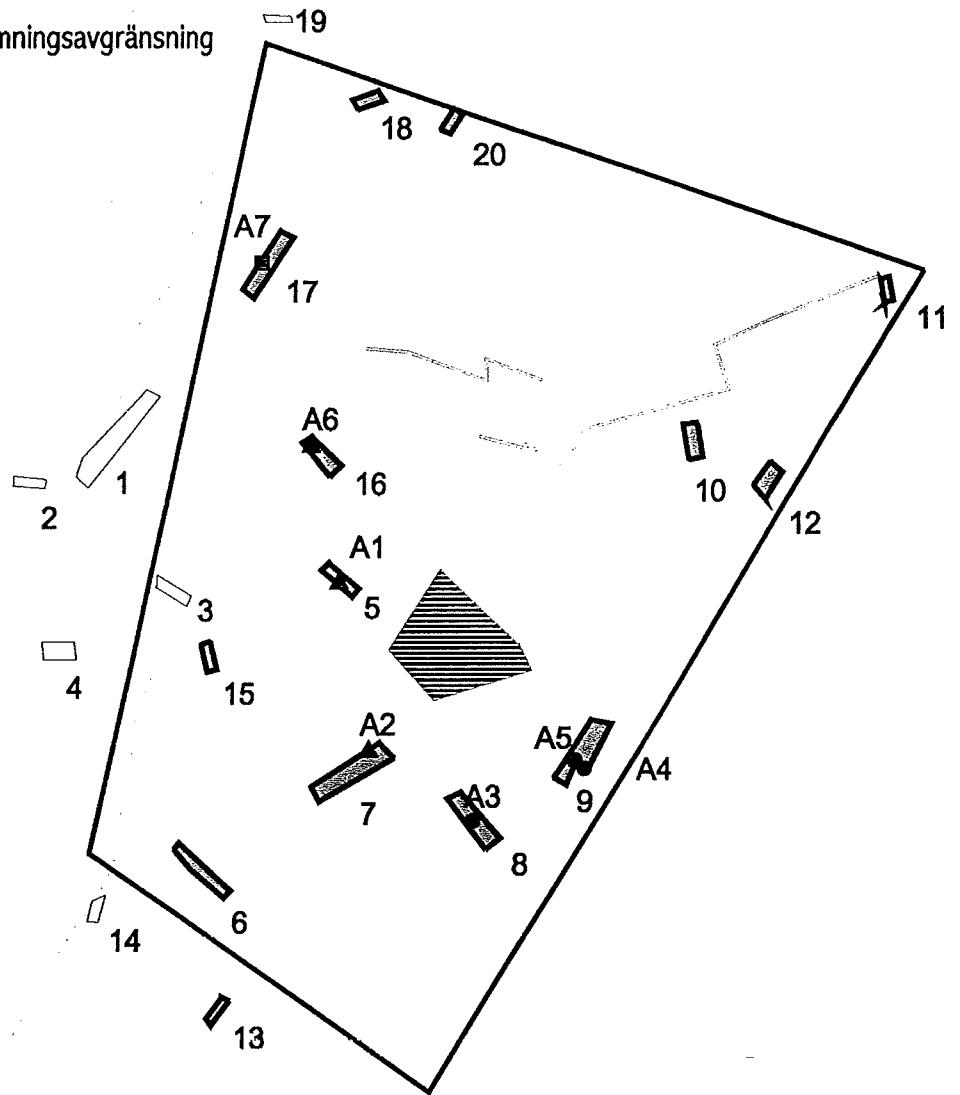
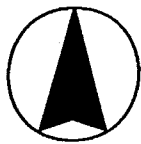
 Stenbrottsramp

 Väg

Schakt.shp

 -

 fyndförande

0 50 100 meter

Scanraff, fornlämning Lyse 23:1

